

ÜTOPIK KOMÜNİSTLER: MAZDEK (5. YÜZYIL)

13 Mart 2021

Yıldırım Koç

Tarihte, sömürü ve zulme karşı direnen ve üretim araçları üzerinde ortak mülkiyeti ve insanlar arasında eşitliği ve kardeşliği savunanların öncülerinden biri Mazdek'tir.

Mazdek 5. yüzyılda İran'da yaşadı, özel mülkiyetin yarattığı eşitsizlikleri aşmak için servetin ve temel üretim aracı olan toprağın eşit dağıtılmasını savundu ve bu anlayışını hayata geçirmeye çalıştı.

5. yüzyılın sonlarında İran'da 7 yıl süren kıtlık ve açlık yaşandı. Ayrıca vergi yükü de ağırdı. Halk büyük sıkıntı çekiyordu. Mazdek'in ortak mülkiyetçi ve eşitlikçi görüşleri bu ortamda destek buldu.

Mazdek (Mezdek), insanların mutsuzluğunun en önemli sebebinin eşitsizliklerin yol açtığı düşmanlıklar olduğunu ileri sürdü. İnsanlar yaradılıştan eşitti. Bu nedenle mevcut eşitsizliklere son vermek gerekiyordu. Eğer bir kimse başkalarından daha fazla mal ve mülke sahipse, fazlalıklar ondan alınmalıydı. İnsanların mutluluğu ancak böyle bir anlayışla sağlanabilirdi.

İran'da 488-496 döneminde hükümdar olan Kubâd, zenginlerin ve din adamlarının gücüne karşı Mazdek'in halk üzerindeki etkisinden yararlanmak için Mazdek'in görüşlerinin bir bölümünü uygulamaya çalıştı. Topraklar eşitliği sağlayacak biçimde yeniden dağıtıldı. Asiller ve halk arasındaki ayrımlara son verildi.

Büyük Selçuklu sadrazamı Nizâmü'l-Mülk (1018-1092), **Siyasetname** isimli kitabında Mazdek'ten şöyle söz etmektedir:

"Mezdek, padişahın mezhebini tuttuğunu ve birçok kimsenin dinini kabul ettiklerini görünce, servetleri (mal) ortaya koydu ve 'servet (mal) ve altın, mülk değildir, halk (merdun) arasında ve mübahdır; hepsi Huda'nın kulları ve Adem'in oğullarındır. Her neye ihtiyaç duyarlarsa, birbirinin servetini (mal) harcamaları gerekir; öyle ki, hiç kimse hiçbir işde fakirliğe ve sıkıntıya düşmesin; bütün insanlar eşit durumda (mütesâviyu'l-hâl) olsunlar' dedi.

*"Kubâd'a ve Mezdek'e inanmış olan cemaate bu doğru gelince, servetin (mal) serbest bırakılmasına da razı oldular; serveti, ortak mal (mûbâh) yaptılar. O zaman Mezdek 'sizlerin karılarınız da sizlerin (öteki) tasarruflarınız (hvâste) gibidir; kadınlar da servet gibi ortak mal (mübah) olsunlar; birbirlerine karşı nâzik (şâyeste) davransınlar. Her kim bir kadına râğbet ederse, kimse mani olmasın; birbirine mübah olsun. Kıskançlık ve merhamet bizim dinimizde yoktur' dedi. (...) Şöyle bir adet de koymuşlardı: Birinin karısına yaklaşmak üzere bir eve giden her adam, başkası da aynı işe râğbet edince, kendi külahını evin kapısına kordu ve içerir girerdi; kocası gelirdi, külahı evinin kapısına asılmış görür, geri dönerdi: Kendi evinde bir kimsenin meşgul olduğunu anlardı; sonra iş sona ererdi." (Nizâmü'l-Mülk, **Siyâset-Nâme**, (Hazırlayan, Prof.Dr.Mehmet Altan Köymen), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1982, s.250-251)*

Soğuk Savaş yıllarında Türkiye'de komünistlerin aile anlayışına ilişkin olarak yaygınlaştırılan yalan ve iftiranın kaynağı da böylece ortaya çıkmaktadır.

İsmet Zeki Eyüboğlu, Mazdek'in görüşlerini şöyle anlatmaktadır: "Toplum bütün bireylerin oluşturdukları ortaklaşa bir kuruluştur. Bu nedenle bütün toplum malları da ortaktır, iyelik doğaya aykırıdır, kimsenin kimseyi baskı altına almaya, özgürlüğünü ortadan kaldırmaya ya da kısıtlamaya yetkisi yoktur. Aile kurumu da doğaya aykırıdır, kadın erkeğin tutsağı değildir, özgür bir insandır. Bu özelliği dolayısıyla onun da, kendi istenciyle, ortak olmasında, dilediği gibi davranmasında yasal bir sakınca yoktur." (Eyüboğlu, İsmet Zeki, **Günün Işığında Tasavvuf, Tarikatlar ve Mezhepler Tarihi**, Geçit Kitapevi, İstanbul, 1987, s.88)

Tarihçi Enver Behnan Şapolyo ise Mazdek'i şöyle anlatmaktadır:

"Mazdek veya Mazdak denilen bu adam korkunç bir ihtilalci idi. İran'da Sasaniyan sülalesi hüküm sürmekte idi. İran sarayı ihtişam içinde, Şaha mensup olanlar ise büyük servetlere sahip olmuşlardı. Zengin sınıf çok yüksek bir hayat yaşamakta idi. Hepsi elmas ve zümrütler içinde idiler. Hatta yorganlarına inciler dizdirmişlerdi. Bu asilzade sınıfına mukabil halk pek sefil bir hayat sürmekte idi. Binlerce insan evsiz ve barksız sokaklarda yatıyor, yiyecek bir lokma ekmeğe muhtaç bir duruma düşmüştü. Mazdek, bu eşitsizliğe

karşı bir mezhep meydana getirdi. Zenginlerin bütün mallarını, mülklerini ellerinden alarak halka taksim etmeğe karar verdi. Halkı inandıracak bir kudrete ve isyanı idare edebilecek bir kabiliyete malikti. Kısa bir zamanda Mazdek'in etrafında ona inanan müridleri toplandı. (...)

"Mazdek'in kurduğu doktrine Mazdekizm adı verildi. Bu doktrin tamamen iştirâkçi idi. Mazdek bütün malların ve emlâkin, hatta kadınların cemiyete ait olduğunu ilan etti. Bu bir komünizm idi. Mazdek mevcut kanunlara, nizamlara, sosyal akidelere dehşetle hücum ederek, halkın ihtiraslarını kamçıladi. Her şeyin mübah olduğunu bildirdi. Geniş bir şekilde hürriyet veren, servetlerin de kendilerine ait olduğunu bildiren bu mezhebe binlerce aç ve sefil insan katıldı. Mazdek bu insanlarla beraber İran'da büyük bir ihtilal meydana getirdi. Bu aç insanlar, servet sahibi insanların üzerine merhametsizce saldırdılar. Mallarını yağma ettiler. Canlarına da kıydılar. Günlerce kan gövdeyi götürdü. Orta Doğu dehşet içinde kaldı. Mazdek zenginlerden yağma ettiği kıymetli malları bir meydana topladı. Halka paylaştırdı." (Şapolyo, Enver Behnan, **Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi**, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1964, s.389-390)

Kubâd'ın hükümdarlığı, zenginler ve din adamları tarafından sona erdirildi. 528 veya 529 yılında Mazdek ve binlerce taraftarı öldürüldü. Zenginlerden alınan topraklar eski sahiplerine geri verildi. Eski düzen yeniden kuruldu. (**The Encyclopaedia of Islam**, E.J.Brill, Leiden, 1991, s.949-952; **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1960, s.201-205; Diyanet İşleri Başkanlığı, **İslam Ansiklopedisi**, s.523-524)

755-756 yıllarında Nişapur'da ortaya çıkan Sindbad isyanı, 770 ve sonrasında El-Mukanna (Hakim) önderliğinde Buhara ve çevresindeki isyan da Mazdekçi görüşlerden etkilenmişti ve eşitlikçi amaçlar güdüyordu. (Ocak, Ahmet Yaşar, **Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler, Yahut Dairenin Dışına Çıkanlar (15.-17. Yüzyıllar)**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul., 1998, s.22-23)